मगर जातिको विवाह पद्धतिमा आएको परिवर्तन र यसका कारणहरु

(पाल्पा जिल्ला बगनासकाली गा.पा. वडा नं. ५दर्लमडाँडाको

एक समाजशास्त्रीय अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजिकशास्त्र सङ्काय

अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधिको

लागि आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि

समाजशास्त्र विभागमा प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

मान बहादुर खाम्चा

परीक्षा क्रमाङ्क : ५२००२०

त्रि.वि. दर्ता नं.: ६–१–४९–२३२–२००५

समाजशास्त्र विभाग

भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस

भैरहवा, रुपन्देही

२०८०

मानविकी तथा समाजशास्त्र विभाग

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सामाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि छात्रमान बहादुर खाम्चा (परीक्षा क्रमाङ्क ५२००२०)द्वारा **मगर जातिको विवाह पद्धतिमा आएको परिवर्तन र यसका कारणहरु(पाल्पा जिल्ला बगनासकाली गाउँपालिका वडा नं. ५ दर्लमडाँडाको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन)**शीर्षकको शोधपत्रमेरो प्रत्यक्ष सुझाव र निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । यो शोधपत्रप्रति सन्तुष्ट छु, यसको समुचित मूल्याङ्कन तथा स्वीकृतिका लागी सिफारिस गर्दछु ।

मितिः २०८०/०५/१७

....

सीता भट्टराई

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र विभाग

भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस,

सिद्धार्थनगर, रूपन्देही

मानविकी तथा समाजशास्त्र विभाग

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत सामाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिका लागि मान बहादुर खाम्चा(परीक्षा क्रमाङ्क ५२००२०)द्वारा तयार पारी प्रस्तुत गरेको **मगर जातिको विवाह पद्धतिमा आएको परिवर्तन र यसका कारणहरु (पाल्पा जिल्ला बगनासकाली गाउँपालिका वडा नं. ५ दर्लमडाँडाको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन**)विषयक शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिका लागि उचित ठहरिएकाले यस शोधपत्रलाई देहायको मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

१. सीता भट्टराई	शोधनिर्देशक	....
२. जीवनारायण अधिकारी (उपप्राध्यापक)	वाह्य परीक्षक	....
३. बिमला पोखरेल	विभागीय प्रमुख	....

मितिः २०८०/०५/२९

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालयमानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अर्न्तगत समाजशास्त्र विभागको स्नातकोत्तर तहको दशौँ पत्रको आवश्यकता परिपूर्तिको लागि पाल्पा जिल्ला बगनासकाली गाउँपालिका वडा नं. ५ दर्लमडाँडाका**मगर जातिको विवाह पद्धतिमा आएको परिवर्तन र यसका कारणहरु** (**पाल्पा जिल्ला बगनासकाली गाउँपालिका वडा नं. ५ दर्लमडाँडाको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन**)विषयमा शोधपत्र तयार गरेको छु ।

यस शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस समाजशास्त्र विभागकी शोधनिर्देशक सीता भट्टराईज्यूको सल्लाह, सहयोग अनि निर्देशनमा तयार गरिएको हो ।यस अध्ययनलाई व्यवस्थित र स्तरीय ढङ्गबाट अगाडि बढाउन आफ्नो अमूल्य सल्लाह र सुझाव दिई सहयोग गर्नुहुने समाजशास्त्र विभाग भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस समाजशास्त्र विभागकी विभागीय प्रमुख बिमला पोखरेलप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यस अध्ययनको प्रस्तावना लेखन कार्यमा सहयोग गरी अध्ययनलाई मार्गनिर्देशन गर्नुहुने आदरणीय गुरु स्व. लक्ष्मण तिमिल्सिनालाई स्मरण गर्न चाहन्छु । अध्ययनलाई अगाडि बढाउन थप सामग्री जुटाउन सहयोग गर्नुहुने डा. सूर्य बहादुर जि.सी.प्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

हर समय पढाई नै जीवनको महत्वपूर्ण पक्ष हो यसलाई अगाडि बढाउनपर्छ भनि प्रत्येक पलपलमा उर्जा प्रदान गरी हौसला एवं प्रेरणादायी भूमिका निभाउनु हुने मेरो स्व. बुवा, आमा र घरपरिवारमा अध्ययनको वातावरण मिलाइ सहयोग गर्नुहुने श्रीमती श्रीदेवी खाम्चा लगायत सम्पूर्ण परिवारप्रति यो शोधपत्र समर्पण गर्दछु । यस शोधपत्र अध्ययनको क्रममा सहयोग गर्नुहुने पाल्पा जिल्ला बगनासकाली गाउँपालिका वडा नं. ५ दर्लमडाँडाको वडा कार्यालय, गाउँपालिकाको कार्यालय, जिल्ला तथ्याङ्क कार्यालयका साथै अन्तर्वार्ता दिनुहुने समस्त श्रद्धेय महानुभावहरुप्रति हार्दिक धन्यवाद प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा कम्प्युटर तथा प्रिन्टिङ गरिदिनु हुने साझा प्रिन्ट एण्ड फोटोकपी सेन्टरप्रति विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मान बहादुर खाम्चा

विषयसूची

पृष्ठ सङ्ख्या

सिफारिस पत्र — क

स्वीकृत पत्र — ख

कृतज्ञताज्ञापन — ग

विषयसूची — घ

तालिकासूची — छ

अध्याय एक : परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि — १

१.२ समस्याको कथन — ४

१.३ अध्ययनको उद्देश्य — ६

१.४ अध्ययनको महत्त्व — ६

१.५ अध्ययनको संगठन — ७

अध्यायदुई : पूर्व साहित्यको समीक्षा

२.१ सैद्धान्तिक पुनरावलोकन — ८

२.२ पूर्व साहित्यको समीक्षा — १७

अध्याय तीन : अनुसन्धान विधि र प्रक्रिया

३.१ अध्ययन क्षेत्र छनोटको औचित्य — २३

३.२ अनुसन्धानको ढाँचा — २३

३.३ जनसंख्या तथा नमुना छनोट — २३

३.४ तथ्याङ्क संकलनको श्रोत र प्रकृति — २३

३.५ तथ्यांक संकलनका विधिहरू — २४

३.६ तथ्याङ्कको विश्लेषण — २४

३.७ अध्ययनको सीमा — २४

अध्याय चार : मगर जातिको विवाह पद्धतिमा आएको परिवर्तन र कारणहरु

४.१ मगर जातिको परिचय — २५

४.२ दर्लमडाँडाका मगरहरुमा प्रचलित विवाह पद्धतिहरु — २६

४.२.१ लगन्या विवाह (मागी विवाह) — २६

४.२.२ विवाहमा विभिन्न व्यक्तिहरुको भूमिका २८
४.२.३ प्रेम विवाह वा भागी विवाह ३०
४.२.४ अन्तरजातीय विवाह ३०
४.२.५ पुनर्विवाह ३१
४.२.६ विधुर/विधवाविवाह ३१
४.२.७ भाउजुसँग गर्ने विवाह ३१
४.२.८ जारी विवाह ३२
४.३ बगनासकाली गाउँपालिकाको लिङ्गगत जनसंख्याको विवरण ३२
४.३.१ जातजातिका आधारमा जनसंख्याको विवरण ३३
४.४ तथ्याङ्कको विश्लेषण ३४
४.४.१ उत्तरदाताको लैङ्गिक स्थिति ३४
४.४.२ उत्तरदाताको उमेर समूह अनुसार जनसंख्या विवरण ३४
४.४.३ उत्तरदाताको धार्मिक अवस्था ३५
४.४.४ उत्तरदाताको शैक्षिक स्तर अनुसार जनसंख्या विवरण ३६
४.४.५ उत्तरदाताको पारिवारीक संख्या अनुसार जनसंख्या विवरण ३६
४.४.६ उत्तरदाताको पेशागत आधारमा जनसंख्या विवरण ३७
४.४.७ विवाहको उद्देश्यमा आएको परिवर्तन ३८
४.४.८ उत्तरदाताको वैवाहिक स्थिति सम्बन्धि विवरण ३९
४.४.९ विवाह उमेरमा आएको परिवर्तन ४०
४.४.१० विवाहित जोडीको उमेरको अन्तर आएको परिवर्तन ४१
४.४.११ नाता सम्बन्धमा विवाह गर्ने चलन सम्बन्धी विवरण ४२
४.४.१२ नाता सम्बन्धमा विवाह गर्ने चलनप्रतिको धारणामा आएको परिवर्तन ४२
४.४.१३जोडी छनोटमा मापदण्ड आएको परिवर्तन ४३
४.४.१४दाइजो प्रथामा आएको परिवर्तन ४३
४.४.१५दाइजो दिने प्रथासम्बन्धी धारणामा आएको परिवतन ४४
४.४.१६विवाह जोडि छनौटको अधिकारमा आएको परिवर्तन ४५
४.४.१७विवाह गर्ने स्थानमा आएको परिवर्तन ४५
४.४.१८ अन्तरजातीय विवाहप्रति उत्तरदाताको धारणा ४६

४.४.१९सम्बन्धविच्छेद सम्बन्धी धारणा ४७
४.४.२० अन्तरजातीय विवाहमा आएको परिवर्तन ४८
४.४.२१ विवाह पद्धतिमा भित्रका विभिन्न कुरामा आएको परिवर्तन ४९
४.४.२२ विवाह प्रथामा आएको परिवर्तन ४९
४.४.२३ विवाह पद्धति भित्रका (खानपान, दाइजो, भेषभूषा रहनसहन)
कुरामा आएको परिवर्तनको कारण ५०
४.४.२४ विवाह लागतमा आएको परिवर्तन ५१
४.४.२५ विवाह प्रथामा कस्तो परिवर्तन आएको छ भन्ने प्रतिको धारणा ५१
४.४.२६ विवाह पद्धतिमा आएको परिवर्तनका कारण ५२
४.४.२७विवाह पद्धतिले समाजमा पारेको प्रभाव ५३
४.४.२८ विवाह पद्धतिमा परिवर्तन सम्बन्धी धारणा ५३

अध्याय पाँच : सारांश र निष्कर्ष

५.१ सारांश ५५
५.२ निष्कर्ष ५९

सन्दर्भ ग्रन्थसूची

प्रश्नावली

तालिका सूची

तालिका नं.		पेज नं.
१	बगनासकाली गाउँपालिकाको लिङ्गगत जनसंख्याको विवरण	३२
२	जातजातिका आधारमा जनसंख्या विवरण	३३
३	उत्तरदाताको लैङ्गिक स्थिति	३४
४	उत्तरदाताको उमेर समूह अनुसार जनसंख्या विवरण	३५
५	उत्तरदाताको धार्मिक अवस्था	३५
६	उत्तरदाताको शैक्षिक स्तर अनुसार जनसंख्या विवरण	३६
७	उत्तरदाताको पारिवारिक संख्या अनुसार जनसंख्या विवरण	३७
८	उत्तरदाताको पेशागत आधारमा जनसंख्या विवरण	३७
९	विवाह भनेको के हो भन्ने सम्बन्धी विवरण	३८
१०	उत्तरदाताको वैवाहिक स्थितिको आधारमा जनसंख्या विवरण	३९
११	विवाह उमेरमा आएको परिवर्तन	४०
१२	विवाहित जोडीको उमेरको अन्तरसम्बन्धी विवरण	४१
१३	नाता सम्बन्धमा विवाह गर्ने चलन सम्बन्धी विवरण	४२
१४	नाता सम्बन्धमा (मामाको छोरी फुपूको छोरा) विवाह गर्ने चलनप्रतिको धारणामा आएको परिवर्तन	४२
१५	जोडी छनोटमा मापदण्ड आएको परिवर्तन	४३
१६	दाइजो प्रथामा आएको परिवर्तन	४४
१७	दाइजो दिने प्रथा सम्बन्धी धारणामा आएको परिवर्तन	४४
१८	विवाह जोडी छनौटको अधिकारमा आएको परिवर्तन	४५
१९	विवाह गर्ने स्थानमा आएको परिवर्तन	४६
२०	अन्तरजातीय विवाह प्रति उत्तरदाताको धारणा	४६
२१	सम्बन्ध विच्छेदसम्बन्धी धारणा	४७
२२	अन्तरजातीय विवाहमा आएको परिवर्तन	४८
२३	विवाह पद्धतिमा भित्रका विभिन्न कुरामा आएको परिवर्तन	४९
२४	विवाह पद्धतिमा आएको परिवर्तनको कारण	५०

२५ विवाह पद्धति भित्रका (खानपान, दाइजो, भेषभूषा) आदिमा परिवर्तन ल्याउने कारक त□वहरु ५०

२६ विवाह लागतमा आएको परिवर्तन ५१

२७ विवाह प्रथामा कस्तो परिवर्तन आएको छ भन्ने प्रश्नमा उत्तरदाताको धारणा ५२

२८ विवाह पद्धतिमा आएको परिवर्तन आउनुका कारणहरु ५२

२९ विवाह पद्धतिले समाजमा पारेको प्रभाव ५३

३० विवाह पद्धतिमा परिवर्तन सम्बन्धी धारणा ५४